

DOI: 10.31648/kpp.12540

Patrycja Brózek

Waganiec

ORCID: 0000-0002-3968-6594

patrycja.brozek9@gmail.com

Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 29 sierpnia 2012 r., sygn. akt V KK 419/11¹ (oszustwo sądowe/procesowe – złożenie zapewnienia spadkowego o nieprawdziwej treści)

Teza 1

Cywilnoprawne znaczenie „rozporządzenia mieniem” nie determinuje wykładni tego pojęcia na gruncie znamion strony przedmiotowej przestępstwa określonego w art. 286 § 1 k.k. Ma ono tu bowiem znaczenie swoiste, odpowiadające przedmiotowi ochrony i odnosi się do szeroko postrzeganego stanu majątkowego pokrzywdzonego. Jego niekorzystną zmianę może wywołać rozporządzenie rozumiane jako każda czynność zadysponowania mieniem, przewidziana przez przepisy prawa, kształtująca określony stan prawny. Czynnością tą może być także rozstrzygnięcie przez sąd w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku. Jeśli doszło do pominięcia w postanowieniu sądu osoby uprawnionej do dziedziczenia, na skutek przedstawienia fałszywych dowodów przez sprawcę zmierzającego do osiągnięcia korzyści majątkowej, to taki czyn może stanowić tzw. oszustwo sądowe, wypełniające znamiona przestępstwa określonego w art. 286 § 1 k.k. Jego specyfika polega na tym, że „osobą” wprowadzoną w błąd i dokonującą rozporządzenia mieniem jest sąd, a pokrzywdzoną – osoba, względem której orzeczenie sądu wywołuje niekorzystne zmiany w sytuacji majątkowej.

Teza 2

Wydanie postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku jest czynnością realnie i bezpośrednio oddziałującą na sytuację majątkową osób, które zgodnie z zasadami

---

¹Wyrok SN z 29 sierpnia 2012 r., sygn. akt V KK 419/11, Legalis.

dziedziczenia są lub powinny być objęte postępowaniem. Stanowi ono zatem akt rozporządzenia mieniem w rozumieniu art. 286 § 1 k.k. W stosunku do osoby, która z naruszeniem określonych w prawie cywilnym zasad dziedziczenia została w postanowieniu pominięta, jest to rozporządzenie niekorzystne w wypadku, gdy ukształtowany nim stan prawny pozbawia ją należnego przysporzenia. Deklaratoryjny w sensie cywilnoprawnym charakter orzeczenia nie ma tu znaczenia, skoro jego wydanie wywołuje konkretne skutki w sferze majątkowej osób uprawnionych do spadkobrania.

***

Głosowane orzeczenie dotyczy szczególnej odmiany przestępstwa oszustwa, tj. oszustwa sądowego (procesowego)². Trzeba jednak zauważyć, że mimo wydanego już kilkanaście lat temu wyroku Sądu Najwyższego problematyka z związana z tego rodzaju oszustwem cały czas budzi wątpliwości. Wyrażane są poglądy, że instytucję oszustwa sądowego powinno się ograniczyć wyłącznie do przypadków wydania orzeczenia konstytutywnego, wiążącego się z dokonaniem dyspozycji majątkowej. Zwolennicy takiego stanowiska twierdzą, że niezgodne z prawdą postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku nie prowadzi do wypełnienia znamion oszustwa sądowego, albowiem posiada ono charakter deklaratoryjny (ma naturę cywilnoprawną). Wskazuje się na to, że nie stanowi ono rozporządzenia mieniem w rozumieniu art. 286 § 1 k.k. i może być ewentualnie karane jako przestępstwo poświadczenia nieprawdy przez organ wprowadzany w błąd. Dla niektórych budzi nadto wątpliwości to, że osobą, o której mowa w art. 286 § 1 k.k. (którą sprawca doprowadza do niekorzystnego rozporządzenia mieniem), może być również organ państwa – sąd. Podnosi się, że nie zasługuje na aprobatę teza jakoby istniał „specyficzny” typ czynu zabronionego nazywany „oszustwem sądowych”, stanowiący odmianę oszustwa z art. 286 § 1 k.k., a polegający m.in. na tym, że „osobą” wprowadzoną w błąd i dokonującą rozporządzenia mieniem jest sąd. Stwierdza się przy tym jednocześnie, że nie jest możliwe popełnienie tego przestępstwa, gdy sprawca dokonuje określonych czynności bez wiedzy i woli pokrzywdzonego. Z drugiej strony wyrażane są stanowiska aprobujące tezy sformułowane przez Sąd Najwyższy w głosowanym wyroku. Niektórzy opowiadają się bowiem za „szerokim” rozumieniem znamienia „rozporządzania mieniem”. Twierdzą oni, że oszustwo sądowe, nie będąc ustawowo określonym szczególnym rodzajem przestępstwa, ukształtowane zostało w drodze praktyki orzeczniczej. Uważają oni, że dyspozycja art. 286 § 1 k.k. wyczerpuje także taką sytuację, w której doszło do wydania postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku na skutek świadomego wprowadzenia sądu w błąd co do niezgodnego z rzeczywistością tytułu dziedziczenia lub kręgu uprawnionych spadkobierców, o ile prowadzi to do pogorszenia sytuacji majątkowej pokrzywdzonego. Rodzaj czynności prawnych czy charakter wydanego przez sąd orzeczenia nie powinny wykluczać możliwości popełnienia w określonych przypadkach

---

²T. Oczkowski, *Glosa do wyroku SN z dnia 29 listopada 2012 r., V KK 419/11*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2013, nr 9, s. 16–18.

przestępstwa oszustwa sądowego w związku postępowaniem spadkowym³. Nie ulega zatem wątpliwości, że zarówno problematyka oszustwa sądowego (procesowego), jak i treść oraz tezy głosowanego wyroku odgrywają dla praktyki prawniczej duże znaczenie.

Celem niniejszej glosy jest więc pogłębiona analiza argumentacji zaprezentowanej przez Sąd Najwyższy w wydanym orzeczeniu oraz w pewien sposób podsumowanie różnych rozbieżnych poglądów zajmowanych w tej kwestii. Trzeba bowiem odpowiedzieć na pytania, takie jak: czy instytucję oszustwa sądowego powinno ograniczyć się wyłącznie do przypadków wydania orzeczenia konstytutywnego (wiążącego się z dokonaniem dyspozycji majątkowej); czy niezgodne z prawdą postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku prowadzi do wypełnienia znamion oszustwa sądowego; czy może powinno być ono karane ewentualnie jako przestępstwo poświadczenia nieprawdy przez organ wprowadzany w błąd; czy osobą, o której stanowi art. 286 § 1 k.k. (którą sprawca doprowadza do niekorzystnego rozporządzenia mieniem), może być również organ państwa – sąd; czy znamie „rozporządzenia mieniem” z art. 286 § 1 k.k. należy rozumieć w sposób szeroki, czy może jednak zawężony; czy rodzaj czynności prawnych lub charakter wydanego przez sąd orzeczenia powinny wykluczać możliwości popełnienia w określonych przypadkach przestępstwa oszustwa sądowego w związku postępowaniem spadkowym. Należy jednak już w tym miejscu stwierdzić, że zarówno tezy wyroku Sądu Najwyższego, jak i sposób rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego trzeba uznać za trafne. Można więc przyjąć, że jest to glosa aprobująca.

Trzeba pokrótce wspomnieć, że w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku sąd musi ustalić wszystkie osoby dziedziczące po zmarłym spadkodawcy. W tym celu dysponuje dwoma podstawowymi instrumentami prawnymi, tj. możliwością odebrania tzw. zapewnienia spadkowego lub wezwaniem spadkobierców przez ogłoszenie. Przepisy art. 670 i 677 k.p.c. nakładają na sąd obowiązek zbadania z urzędu, kto jest spadkobiercą i stwierdzenia nabycia spadku przez wszystkich spadkobierców, choćby były nimi inne osoby niż te, które wskazali uczestnicy. Sąd spadku działa aktywnie niezależnie od twierdzeń, wniosków i argumentów zainteresowanych w sprawie. W szczególności bada on, czy spadkodawca pozostawił testament, oraz wzywa do jego ewentualnego złożenia osobę, co do której będzie uprawdopodobnione, że się u niej znajduje. Fakt sporządzenia testamentu, jego ważność oraz treść rozporządzeń powinna zostać udowodniona w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku. W związku z tym sąd, prowadząc takie sprawy, odbiera od spadkobierców tzw. zapewnienie spadkowe, które jest szczególnym środkiem dowodowym. Należy ono do instytucji procesowych o utrwalonej już pozycji w postępowaniu nieprocesowym. Na jego podstawie sąd może ustalić krąg spadkobierców, czyli osoby

---

³Zob. A. Jezusek, *Orzeczenie sądowe w sprawie cywilnej jako rozporządzenie mieniem w rozumieniu art. 286 k.k.*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 1, s. 61–62; R. Zawłocki, *Rozporządzenie mieniem w tzw. oszustwie sądowym. Glosa do wyroku SN z 14 stycznia 2010 r.*, V KK 235/09, „Monitor Prawniczy” 2012, nr 9, s. 49; Z. Kukuła, *Glosa do wyroku z dnia 17 V 2012*, V KK 322/11, „Państwo i Prawo” 2014, nr 2, s. 135–136; idem, *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 21 stycznia 2014 r.*, II Aka 123/14, „Palestra” 2015, nr 5–6, s. 156–157, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/5-6-2015/arttykul/glosa-do-wyroku-sadu-apelacyjnego-we-wroclawiu-z-21-stycznia-2014-r-ii-aka-123-14> (data dostępu: 8.07.2025).

dziedziczące po zmarłym. Zgodnie z art. 671 k.p.c. za dowód, że nie ma innych spadkobierców, może być przyjęte zapewnienie złożone przez zgłaszającego się spadkobiercę. Zgłaszający się spadkobierca to taki, który zgłosił swoje prawa do spadku w sądzie spadku. Celem tej instytucji jest ustalenie, czy poza zgłaszającym się spadkobiercą nie ma innych osób, które powinny zostać objęte porządkiem dziedziczenia. Wskazuje się, że w aktualnym stanie prawnym uzasadnione jest traktowanie zapewnienia jako rodzaju dowodu z przesłuchania stron. Może być ono złożone tylko w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku (art. 669 k.p.c.). Jego złożenie jest dobrowolne. Po dopuszczeniu takiego dowodu przewodniczący odbiera od składającego zapewnienie dane dotyczące m.in. jego wcześniejszej karalności za składanie fałszywych zeznań oraz poucza o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań. Pod względem skutków karnych zapewnienie jest równoznaczne ze złożeniem zeznań pod przyrzeczeniem, o czym sędzia powinien uprzedzić składającego zapewnienie⁴.

Dla ustalenia przedmiotu zapewnienia spadkowego przydatne jest odwołanie się do dominującej w doktrynie klasyfikacji okoliczności podlegających badaniu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku. Do pierwszej grupy należą okoliczności tworzące powołanie do spadku. Do grupy drugiej zaliczane są okoliczności świadczące o tym, że nie ma innych osób powołanych do dziedziczenia. Natomiast w trzeciej grupie lokuje się okoliczności leżące po stronie spadkobiercy, od których zależy jego dojście do dziedziczenia. Wskazuje się na to, że zapewnienie spadkowe może służyć ustaleniu wyłącznie okoliczności z tej drugiej grupy. Jednak nie oznacza to, że jego treść powinna być ograniczona wyłącznie do oświadczeń o nieistnieniu spadkobierców ustawowych lub testamentowych. Należy bowiem zauważyć, że w świetle art. 671 § 2 k.p.c. w zapewnieniu zgłaszający się powinien złożyć oświadczenie co do wszystkiego, co jest mu wiadome, o istnieniu lub nieistnieniu osób, które wyłączałyby znanych spadkobierców od dziedziczenia lub dziedziczyłyby wraz z nimi, oraz o testamentach spadkodawcy. Ustawodawca nakazuje zatem objąć zapewnieniem okoliczności skutkujące powołaniem do spadku innych osób razem ze składającym takie zapewnienie lub zamiast niego. Za dowód nieistnienia innych osób powołanych do dziedziczenia może być czasami uznane już tylko jedno zapewnienie spadkowe, jeżeli razem z innymi dowodami zostanie ono ocenione jako wystarczające w świetle okoliczności konkretnej spraw⁵. Zapewnienie podlega swobodnej ocenie przez sąd spadku (art. 233 k.p.c.). Sąd nie może przyjąć za dowód zapewnienia zgłaszającego się spadkobiercy, że nie ma innych spadkobierców w sytuacji, w której takiemu zapewnieniu sprzeciwia się treść wniosku o stwierdzenie nabycia spadku, a na ewentualną sprzeczność z treścią zapewnienia wskazują także inne powołane we wniosku dowody. Jeśli zapewnienie spadkowe potwierdza okoliczności wskazane we wniosku o stwierdzenie nabycia spadku oraz okoliczności przedstawione w stanowiskach będących odpowiedzią

⁴M. Plaskacz, *Zapewnienie spadkowe*, „Polski Proces Cywilny” 2013, nr 4, s. 477–478; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1440–1442; postanowienie SN z 9 września 2011 r., sygn. akt I CSK 12/11, LexPolonica nr 3069013.

⁵M. Plaskacz, op. cit., s. 487–488.

na wniosek, może zostać sporządzone postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku. Jednakże odebranie zapewnienia spadkowego nie zawsze daje oczekiwane rezultaty. Z treści art. 672 k.p.c. wynika, że jeżeli zapewnienie nie było złożone lub inne dowody nie będą uznane przez sąd za wystarczające, postanowienie w sprawie stwierdzenia nabycia spadku może zapaść dopiero po wezwaniu spadkobierców przez ogłoszenie. Treść takiego ogłoszenia została określona w ramach art. 673 k.p.c.⁶

Sąd Najwyższy w przedmiotowej sprawie oskarżonego z art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 12 k.k., po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie 29 sierpnia 2012 r. kasacji, wniesionej przez pełnomocnika oskarżyciela posiłkowego od wyroku sądu okręgowego z 4 sierpnia 2011 r., utrzymującego w mocy wyrok sądu rejonowego z 3 lutego 2011 r., uchylił zaskarżony wyrok oraz utrzymany nim w mocy wyrok sądu rejonowego i przekazał sprawę temu sądowi do ponownego rozpoznania w pierwszej instancji. Sąd Najwyższy w głosowanym wyroku słusznie stwierdził, że należy zakwestionować pogląd, iż postanowienie sądu stwierdzające nabycie spadku nie może prowadzić do niekorzystnej zmiany sytuacji majątkowej osób z kręgu spadkobierców. Zaakcentował przy tym, że orzeczenie sądu wydane na podstawie art. 1025 § 1 k.p.c. stanowi prawne potwierdzenie uzyskania przez spadkobiercę własności (ew. współwłasności) masy spadkowej. Osoba wskazana w postanowieniu o nabyciu spadku, nawet jeśli w świetle przepisów prawa nie jest spadkobiercą, rozporządza skutecznie prawem należącym do spadku (na rzecz osoby trzeciej). Dokument ten uprawnia osobę w nim wskazaną do rozporządzenia masą spadkową i do objęcia jej w posiadanie, bądź do dochodzenia takiego uprawnienia w postępowaniu o dział spadku. Z chwilą uprawomocnienia się postanowienia powstaje stan prawny legitymizujący właściciela do rozporządzania tym majątkiem. Stanowi ono zatem akt rozporządzenia mieniem w rozumieniu art. 286 § 1 k.k.

Sąd Najwyższy stwierdził, że w przedmiotowej sprawie sąd odwoławczy niesłusznie podzielił pogląd, iż postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku nie stanowi rozporządzenia mieniem w rozumieniu art. 286 § 1 k.k. W uzasadnieniu sąd odwoławczy wskazał na jego deklaratoryjny charakter w nawiązaniu do art. 925 k.c., zgodnie z którym spadkobierca nabywa spadek z mocy prawa w chwili jego otwarcia. Wywodził, że postanowienie sądu wydane na podstawie art. 1025 § 1 k.p.c. potwierdza tylko zaistniałe już z mocy prawa spadkobranie, nie wywołuje natomiast skutków rzeczowych ani obligacyjnych, jak również nie powoduje zmian co do uprawnień do posiadania mienia. Sąd odwoławczy nietrafnie oparł swój wniosek na interpretacji pojęcia „rozporządzenie mieniem” opartego na prawie cywilnym. Definiuje się tam je jako czynność prawną pociągającą za sobą zniesienie, obciążenie lub przeniesienie prawa, czyli zmniejszenie aktywów po stronie osoby dokonującej rozporządzenia. Wskazuje się na to, że skutku takiego nie posiada orzeczenie, które ma charakter deklaratoryjny. Taki charakter ma orzeczenie, które wyłącznie stwierdza bądź ustala stosunek prawny lub prawo albo obowiązek prawny świadczenia, tj. ustala prawomocnie stan prawny, jaki istnieje w chwili wydania wyroku. Natomiast

⁶ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska (red.), op. cit., s. 1443-1444; postanowienie SN z 21 marca 2019 r., sygn. akt II CSK 22/17, Legalis.

orzeczenie ma charakter konstytutywny, w przypadku gdy tworzy, zmienia prawo lub stosunek prawny, ukształtowany wydanym wyrokiem. Kierując się cywilnoprawną naturą postanowień stwierdzających nabycie spadku, sąd odwoławczy stwierdził, że w systemie postępowania cywilnego są one deklaratywne, a więc nierozporządzające (co wyklucza w związku z tym popełnienie przestępstwa oszustwa)⁷. Niektórzy niesłusznie negują możliwość popełnienia oszustwa sądowego w sytuacji, gdy sąd wyda wyrok o charakterze deklaratoryjnym, ignorując jednak przy tym fakt, że stan faktyczny ocenia się nie na płaszczyźnie cywilnoprawnej, ale na płaszczyźnie prawnokarnej.

Należy zauważyć, że ustawowe znamiona przestępstwa oszustwa (art. 286 § 1 k.k.) nie uzależniają karalności od charakteru wydanego wyroku, istnieje jedynie warunek, aby doszło do wprowadzenia określonej osoby w błąd i niekorzystnego rozporządzenia mieniem. Zgodnie z treścią art. 286 § 1 k.k. kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, doprowadza inną osobę do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem za pomocą wprowadzenia jej w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat. Można przy tym stwierdzić, że jeśli przyjąć, iż orzeczenie w tego typu sprawach ma charakter deklaratoryjny, to jednak czasami deklaruje ono nieprawdziwy/falszywy stan prawny, bowiem wskazana w nim osoba jako spadkobierca spadkobiercą w rzeczywistości nie jest. Z punktu widzenia Kodeksu cywilnego żadnego spadku ona nie nabyła. Orzeczenie sądowe w pewien sposób niejako „wykreowało” osobę nieuprawnioną do spadku na spadkobiercę. Można więc uznać, że nie miało ono charakteru deklaratoryjnego, ale raczej konstytutywny. Osoba, która w taki sposób uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, korzysta z ustawowego domniemania wskazanego w art. 1025 § 2 k.c. i może jako spadkobierca rozporządzać majątkiem spadkowym. Natomiast osoba będąca rzeczywiście spadkobiercą została pozbawiona praw do należnego jej majątku. Powinna ona w takich przypadkach wystąpić z odpowiednią inicjatywą procesową, aby odzyskać przysługujące jej prawa do spadku. W drodze podstępnych zabiegów postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku nabiera cech konstytutywnych, tworząc nieprawdziwy stan prawny (niezgodny z rzeczywistością). Trafnie akcentuje się zatem, że nie należy rozpatrywać oszustwa sądowego tylko przez pryzmat cywilnoprawnej oceny popełnionego czynu. W każdym takim przypadku trzeba mieć na uwadze założenia konstrukcyjne, kształtujące odpowiedzialność za oszustwo⁸.

Trzeba zauważyć, że do wydania takiego orzeczenia dochodzi w drodze fałszowania dowodów, co w konsekwencji powoduje pogorszenie sytuacji majątkowej pokrzywdzonego jako skutek czynu. Sędzia, potwierdzając prawo innej osoby do dziedziczenia niż uprawniony, doprowadza rzeczywistego spadkobiercę do niekorzystnego rozporządzenia mieniem. Słusznie podkreśla się, że należy przeciwdziałać praktyce uzależniania karalności przypadków oszustwa sądowego od charakteru orzeczeń wydawanych w postępowaniu

⁷ A. Napiórkowski, *Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku*, „Nowe Prawo” 1969, nr 5, s. 741–744; J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] E. Gniewek, P. Michnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 2181–2183; wyrok SN z 1 lutego 1939 r., sygn. akt II K 3083/38, OSP 1939, poz. 424.

⁸ Z. Kukuła, *Glosa do wyroku z 17 V 2012...*, s. 140–142.

cywilnym. Nie ulega bowiem wątpliwości, że osoba będąca sprawcą oszustwa sądowego, która na podstawie fałszywych dokumentów kreuje siebie przed sądem jako spadkobiercę, a nim nie jest, wprowadza sędziego w błąd, na skutek czego wchodzi w posiadanie spadku, który jej się nie należy. Już w wyroku z 14 stycznia 2010 r.⁹ Sąd Najwyższy słusznie stwierdził, że nie ma znaczenia to, iż postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku ma charakter deklaratoryjny, ale to, że konsekwencją jego jest uszczerbek majątkowy doznany przez pokrzywdzonego. Ograniczenie penalizacji tylko do orzeczeń konstytucyjnych nie jest uzasadnione wykładnią znamion przepisu art. 286 § 1 k.k. Rodzaj czynności prawnych czy charakter wydanego przez sąd orzeczenia nie powinny wykluczać możliwości popełnienia w określonych przypadkach przestępstwa oszustwa sądowego w związku postępowaniem spadkowym¹⁰.

W przedmiotowej sprawie skarżący podważył wykładnię znamienia strony przedmiotowej przestępstwa unormowanego w ramach w art. 286 § 1 k.k., zawierającego się w sformułowaniu „niekorzystne rozporządzenie własnym lub cudzym mieniem”. Sąd Najwyższy w glosowanym wyroku słusznie zaakcentował, że ma ono cywilnoprawne powiązania, ale jako zamieszczone w opisie strony przedmiotowej typu przestępstwa powinno być interpretowane zgodnie z *ratio legis* penalizacji, z uwzględnieniem w szczególności przedmiotu ochrony. Dlatego nie powinno utożsamiać się cywilnoprawnego znaczenia „rozporządzenia mieniem” z przynależnym temu określeniu znamieniem przestępstwa oszustwa.

Należy mieć tutaj na uwadze wypracowaną w orzecznictwie karnym oraz w doktrynie prawa karnego wykładnię tego pojęcia, wskazującą na jego autonomiczne w tym przepisie znaczenie. Jeżeli chodzi o wykładnię przedmiotu zamachu sprawcy, to przy przestępstwie oszustwa został on wskazany przez ustawodawcę jako mienie. W ramach art. 286 § 1 rozumiane jest ono szeroko jako całokształt sytuacji majątkowej danego podmiotu. Celem penalizacji jest zatem tutaj ochrona każdego podmiotu przed pogorszeniem jego sytuacji majątkowej na skutek zachowań sprawcy opisanych w znamionach tego przestępstwa¹¹. Zgodnie z art. 44 k.c. mieniem jest własność i inne prawa majątkowe. Przepis art. 44 k.c. posiada charakter definicji legalnej i ma on zastosowanie w różnych gałęziach prawa. W skład mienia mogą wchodzić prawa majątkowe, które nie mają charakteru *stricte* praw cywilnych. Do pojęcia „innych praw” zalicza się np. wierzytelności, w tym te, które wynikają z zawartych umów. Częstokroć ich przedmiotem są rzeczy lub przedmioty materialne nie będące rzeczami albo dobra niematerialne. Funkcją praw majątkowych jest bezpośrednia realizacja interesów ekonomicznych uprawnionego. Katalog „innych praw” majątkowych posiada charakter otwarty, a zakres ich ochrony jest kształtowany

⁹Sygn. akt V KK 235/09, OSNKW 2010, Nr 6, poz. 50.

¹⁰Z. Kukula, *Przestępstwo składania fałszywych zeznań w orzecznictwie sądowym*, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 7–8, s. 136–137; idem, *Glosa do wyroku z 17 V 2012...*, s. 138–140; M. Kłos, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *Prawo spadkowe*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 10, Warszawa 2009, s. 624–625; wyrok SN z 14 stycznia 2010 r., sygn. akt V KK 235/09, OSNKW 2010, Nr 6, poz. 50.

¹¹M. Gałązka, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2021, komentarz do art. 286, Legalis; T. Oczkowski, *Oszustwo jako przestępstwo majątkowe i gospodarcze*, Kraków 2004, s. 65–66; wyrok SN z 30 sierpnia 2000, sygn. akt V KKN 267/00, OSNKW 2000, z. 9–10, poz. 85.

przez znamiona poszczególnych przestępstw. Wskazuje się na to, że terminy „mienię” i „majątek” różnią się tym, iż „mienię” odnosi się do ogółu praw podmiotowych bez względu na podmioty, którym te prawa przysługują, natomiast „majątek” oznacza ogół praw majątkowych przysługujących określönemu podmiotowi. Pojęcie „mienię” określa nie tylko przedmiot ochrony, ale wskazuje także na przedmiot czynności wykonawczej. Jako przedmiot wykonawczy mienię powinno posiadać dwie cechy: ekonomiczną (tj. wartość użytkową wyrażającą się w zdolności do zaspokojenia potrzeb materialnych lub kulturowych, co daje się wyrazić określoną kwotą) i prawną (jest czyjąś własnością lub w czyimś posiadaniu)¹². Z kolei niekorzystność w rozporządzeniu mienię należy rozumieć jako niekorzystne przeniesienie prawa własności lub jakiegokolwiek prawa majątkowego. Trzeba mieć tu na uwadze różne dyspozycje majątkowe dotyczące mienia, które prowadzą do zmiany stanu majątkowego, w szczególności do zmian we władaniu mienię. Rozporządzeniu mienię w ramach przestępstwa oszustwa przypisuje się znaczenie wykraczające poza czynności prawne rozporządzające. Stan prowadzący do takiej sytuacji może wynikać także ze zdarzeń, w których na skutek podstępnych zabiegów następuje pozbawienie uprawnionego należnych mu praw majątkowych.

Trzeba zauważyć, że przepis art. 286 k.k. nie określa sposobów, za pomocą których można wprowadzić w błąd inną osobę (nie zawiera on w tym zakresie żadnych wskazówek i ograniczeń). Wprowadzenie w błąd możliwe jest zatem przy wykorzystaniu różnych sposobów i metod, które doprowadzą do powstania rozbieżności pomiędzy świadomością osoby rozporządzającej mienię a rzeczywistym stanem rzeczy. Za niekorzystne rozporządzenie mienię uznaje się każdą czynność o charakterze dyspozycji majątkowej, odnoszącą się zarówno do ogółu praw majątkowych, jak i do zobowiązań kształtujących sytuację majątkową, która skutkuje ogólnym pogorszeniem sytuacji majątkowej pokrzywdzonego. Pojęcie „rozporządzenie mienię” oznacza dyspozycję majątkową zarówno o skutkach rzeczowych, jak i obligacyjnych, wiąże się z przeniesieniem praw własności lub jakiegokolwiek prawa majątkowego i może nastąpić we wszelkich formach przewidzianych przez prawo. Niekorzystne rozporządzenie mienię może polegać na jakimkolwiek pogorszeniu sytuacji majątkowej pokrzywdzonego¹³. Na podstawie najczęściej pojawiających się sposobów dokonywania oszustwa sądowego wyodrębnia się cztery jego postacie: nieprawdziwe twierdzenie niepoparte równocześnie fałszywymi dowodami,

¹² E. Gniewek, [w:] E. Gniewek, P. Michnikowski (red.), op. cit., s. 121–122; A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1967, s. 115–116; postanowienie SN z 15 czerwca 2007 r., sygn. akt I KZP 13/07, OSNKW 2007, Nr 7–8, poz. 56.

¹³ Z. Kukuła, *Glosa do wyroku z 17 V 2012...*, s. 135–137; A. Wochowska-Petrykowska, *Kwalifikacja oszustwa sądowego*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 7–8, s. 127–128; M. Gałazka, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., komentarz do art. 286. Sąd Najwyższy w wyroku z 14 stycznia 2010 r., sygn. akt V KK 235/09, OSNKW 2010, Nr 6, poz. 50 stwierdził: „Jeżeli skutkiem popełnienia przestępstwa określönego w art. 286 § 1 k.k. jest wydanie przez sąd, w postępowaniu cywilnym, postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku na podstawie sfalszowanego testamentu, to dalsze czynności będące efektem uzyskania takiego dokumentu urzędowego (np. wpis do księgi wieczystej, zawarcie umów przenoszących własność nieruchomości) od strony normatywnej nie mogą być ujmowane jako »rozporządzenie mienię«, albowiem skutek przestępny następuje przez pierwszą dyspozycję o takim charakterze. Dalsze czynności nastawione są wówczas na realizację celu, czyli osiągnięcie korzyści majątkowej”.

popieranie nieprawdziwych twierdzeń fałszywymi dowodami, powoływanie nieprawdziwych okoliczności w sytuacji utrudniającej obronę pozwanego, prowadzenie procesu na legalnych podstawach z wykorzystaniem możliwości zatajenia prawdy. Dokonanie oszustwa następuje z chwilą niekorzystnego rozporządzenia mieniem, które pozostaje w związku przyczynowym z oszukańczymi metodami postępowania sprawcy¹⁴.

Osoba wprowadzana w błąd i rozporządzająca pod wpływem błędu lub nieświadomości niekorzystnie cudzym mieniem może być różna od osoby pokrzywdzonej. Wystarczające jest, aby rozporządzający miał prawną oraz faktyczną możliwość dysponowania mieniem innej osoby. Z kolei brak pokrzywdzonego w momencie ujawnienia przestępczych zabiegów nieuczciwego spadkobiercy nie powinien przesądzać o braku podstaw do pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnej. Sprawca nie musi działać na szkodę konkretnego pokrzywdzonego. Wystarczające jest, aby działał on z zamiarem doprowadzenia innej osoby, do niekorzystnego rozporządzenia mieniem, aby samemu w ten sposób osiągnąć „korzyść majątkową”. Dla wypełnienia znamion tego czynu nie jest konieczne, aby sprawca miał świadomość co do osób wchodzących w skład kręgu spadkobierców, do pominięcia których prowadzi przedstawienie przez niego fałszywych dowodów¹⁵. Dla bytu oszustwa wymagane jest wyrządzenie szkody innej osobie, ale nie ma znaczenia, kto jest tą osobą. Nie jest tutaj konieczna świadomość pokrzywdzonego o doznanej krzywdzie. Można zatem przyjąć, że przedmiotem wykonawczym przestępstwa oszustwa jest osoba, którą sprawca za pomocą podstępnych metod skłania do aktywnego udziału w realizacji jego zamiaru oraz mienie będące przedmiotem rozporządzenia przez tę osobę.

Na tle głosowanego wyroku szczególne znaczenie posiada tzw. oszustwo sądowe, tj. gdy rozporządzenia cudzym mieniem dokonuje sąd (wprowadzony w błąd przez sprawcę oszustwa). Za pokrzywdzonego uznaje się osobę, której mienie było przedmiotem rozporządzenia. W takich przypadkach powinna istnieć tożsamość między osobą wprowadzoną w błąd (lub której błąd wyzyskano albo też wyzyskano jej niezdolność do należytego pojmowania przedsiębranego działania) i osobą rozporządzającą mieniem¹⁶. Klasyczny układ, tj. odnoszący się do oszustwa uregulowanego w art. 286 k.k., opiera się na relacji dwóch podmiotów: sprawcy oraz pokrzywdzonego. W przypadku oszustwa sądowego (procesowego), gdy rozporządzenia cudzym mieniem dokonuje sąd, wprowadzony w błąd przez sprawcę oszustwa – układ ten opiera się na relacji trzech podmiotów: sprawcy (podmiot wprowadzający w błąd), pokrzywdzonego (podmiot, w stosunku do którego orzeczenie sądu wywołuje niekorzystne zmiany w sytuacji majątkowej) oraz sądu (wprowadzony w błąd i rozporządzający cudzym mieniem). Istotne jest przy tym to, że dla wyczerpania znamion oszustwa nie jest konieczne, aby sprawca wprowadził pokrzywdzonego w błąd

¹⁴ Z. Kukuła, *Dochodzenie roszczeń majątkowych w procesie cywilnym a oszustwo sądowe*, „Monitor Prawniczy” 2006, nr 12, s. 634–635; wyrok SN z 15 listopada 2002 r., sygn. akt I KKN 618/99, „Prokuratur i Prawo – wkładka” 2003, poz. 7.

¹⁵ Z. Kukuła, *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu...*, s. 156–157.

¹⁶ M. Gałązka, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 1548–1549; postanowienie SN z 10 stycznia 2014 r., sygn. akt III KK 10/13, OSNKW 2014, Nr 5, poz. 41.

osobiście. W ramach art. 286 k.k. mieści się także wprowadzenie w błąd dokonane za pośrednictwem innych osób¹⁷.

W literaturze pojawiają się poglądy co do wątpliwości, że osobą, o której mowa w art. 286 § 1 k.k., tj. wprowadzoną w błąd i dokonującą rozporządzenia mieniem, może być także sąd. Sięgając do wykładni językowej, pod pojęciem „osoba” w *Słowniku języka polskiego* rozumie się „jednostkę ludzką, człowieka”. „Osoba” występuje także w synonimicznym znaczeniu jako „osoba fizyczna, osoba prawna, osoba urzędowa itd.”. Jednak nie jest nią organ władzy, a tym bardziej sąd. W związku z tym stwierdza się, że podmiotem uprawnionym do podjęcia decyzji polegającej na rozporządzeniu mieniem w rozumieniu art. 286 § 1 k.k. może być tylko osoba „fizyczna”.

W doktrynie obecny jest pogląd, że dla oceny, czy osoba prawna została wprowadzona w błąd lub czy wykorzystano jej błędne przeświadczenie o rzeczywistym stanie rzeczy, znaczenie będzie miał stan świadomości osób wchodzących w skład organu tej osoby prawnej. W sytuacji np. prowadzenia postępowania upadłościowego osobą, która może zostać wprowadzona w błąd, jest syndyk masy upadłości, bowiem to on jest organem decydującym i zarządzającym majątkiem. Popelnienie oszustwa na szkodę przedsiębiorstwa w upadłości możliwe jest poprzez wprowadzenie w błąd lub wyzyskanie błędu syndyka lub osoby działającej z jego upoważnienia. Podnosi się, że w przypadku sędziego jego decyzja w pewien sposób „odrywa się” od osoby, mając postać orzeczenia wydawanego w imieniu RP. W przypadku wyrokowania nie działa określona osoba, ale sąd jako organ władzy. Dlatego niektórzy uważają, że sędziego wydającego orzeczenie nie można uważać za „osobę” w rozumieniu art. 286 § 1 k.k.¹⁸

Sąd Najwyższy w głosowanym wyroku stanął jednak na odmiennym stanowisku i stwierdził, że rozporządzenia cudzym mieniem może dokonać także sąd, wprowadzony w błąd przez sprawcę oszustwa sądowego (procesowego). Należy przy tym zauważyć, że jeśli sprawca stosuje jedną z oszukańczych metod wymienionych w art. 286 k.k., to dla bytu przestępstwa oszustwa jest obojętne, czy pokrzywdzony mógł lub powinien był sprawdzić prawdziwość twierdzeń sprawcy. Nie jest nawet istotne to, że pokrzywdzony mógł wykryć błąd przy dołożeniu nawet staranności¹⁹.

Trafnie zwrócił Sąd Najwyższy uwagę na to, że prawda, iż nabycie spadku następuje *ex lege* z chwilą jego otwarcia (art. 922 § 1 i art. 925 k.c.), ale nie można pomijać tego, że orzeczenie sądu, wydane na podstawie art. 1025 § 1 k.p.c., stanowi prawne potwierdzenie uzyskania przez spadkobiercę własności (ew. współwłasności) masy spadkowej. Tylko postanowieniem sądu stwierdzającym nabycie spadku lub równoważnym mu poświadczeniem dziedziczenia wydanym przez notariusza spadkobierca może wykazać względem osób trzecich swoje prawa wynikające z dziedziczenia (art. 1027 k.p.c.). Natomiast w myśl art. 1028 k.c. osoba wskazana w postanowieniu o nabyciu spadku,

¹⁷ A. Wochowska-Petrykowska, op. cit., s. 124–126; postanowienie SN z 20 stycznia 2017 r., sygn. akt IV KK 438/16, Lex nr 22246.

¹⁸ A. Skowron, *Glosa do wyroku SN z dnia 29 sierpnia 2012 r., V KK 419/11*, Lex; wyrok SA we Wrocławiu z 26 grudnia 2001 r., sygn. akt II Aka 509/01, OSA 2002, z. 5, poz. 35.

¹⁹ Wyrok SA w Warszawie z 29 maja 2017 r., sygn. akt II Aka 72/17, Legalis.

nawet jeśli w świetle przepisów prawa nie jest spadkobiercą, rozporządza skutecznie prawem należącym do spadku na rzecz osoby trzeciej. Z chwilą uprawomocnienia się takiego postanowienia powstaje stan prawny legitymizujący właściciela do rozporządzania takim majątkiem. Dokument w postaci stwierdzenia nabycia spadku daje zatem uprawnienie do przyszłych dyspozycji majątkowych. Zgodnie z art. 1025 § 2 k.c. domniemywa się, że spadkobiercą jest ta osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku albo poświadczenie dziedziczenia. Ma to szczególne znaczenie np. w przypadku dziedziczenia nieruchomości. Dysponując masą spadkową, jako spadkobierca składający fałszywe zapewnienie spadkowe, może zbyć wchodzącą w skład spadku nieruchomość, czym będzie działał na szkodę pozostałych (nieujawnionych) spadkobierców. Bez postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku lub aktu poświadczenia dziedziczenia spadkobierca nie zostanie wpisany w księdze wieczystej jako następca prawny zmarłego właściciela nieruchomości. Taki wpis uzyska osoba, która legitymuje się takim postanowieniem, nawet gdyby jego treść nie odpowiadała ustawowemu lub testamentowemu porządkowi dziedziczenia. Nie ulega zatem wątpliwości, że wydanie postanowienia stwierdzającego nabycie spadku stwarza po stronie każdej osoby z kręgu spadkobierców nową sytuację majątkową²⁰.

W przedmiotowej sprawie oskarżony, dysponując postanowieniem sądu rejonowego, stwierdzającym nabycie w całości gospodarstwa rolnego, uzyskał wpis w księdze wieczystej, potwierdzający jego wyłączną własność takiego gospodarstwa. W krótkim czasie rozporządził tym gospodarstwem, darując je synowi. Beneficjenta tej czynności, będącego w dobrej wierze, chronił wspomniany powyżej przepis art. 1028 k.p.c. Rozporządzenie było skuteczne i nawet orzeczona później zmiana postanowienia sądu, stwierdzająca dziedziczenie gospodarstwa rolnego przez obu spadkobierców ustawowych po połowie, nie mogła doprowadzić do całkowitego unicestwienia wszystkich skutków dokonanej już darowizny. Nie zmienia trafności takiej kwalifikacji fakt, że w następstwie wznowienia postępowania o stwierdzenie nabycia spadku w trybie art. 679 § 1 k.p.c. zmienione zostanie orzeczenie zapadłe w oparciu o nieprawdziwe zapewnienie spadkowe. Z treści tego przepisu wynika, że dowód, iż osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, nie jest spadkobiercą lub że jej udział w spadku jest inny niż stwierdzony, może być przeprowadzony tylko w postępowaniu o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku, z zastosowaniem przepisów rozdziału 8 k.p.c. Wniosek o wszczęcie takiego postępowania może zgłosić każdy zainteresowany. W sytuacji przeprowadzenia dowodu, że spadek w całości lub w części nabyła inna osoba niż wskazana w prawomocnym postanowieniu o stwierdzenie nabycia spadku, sąd spadku zmieni to postanowienie i stwierdzi nabycie spadku zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym²¹.

²⁰ O. Górniok, „Niekorzystne rozporządzenie” i „cudze mienie” jako znamiona przestępstwa oszustwa (na tle niektórych sposobów wyłudzeń nieruchomości), „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 9, s. 8–10; J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] E. Gniewek, P. Michnikowski (red.), op. cit., s. 2194–2195.

²¹ Z. Kukuła, *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu...*, s. 156–157; J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] E. Gniewek, P. Michnikowski (red.), op. cit., s. 2198–2990; wyrok SA we Wrocławiu z 21 maja 2014 r., sygn. akt II AKa 123/14, Lex.

Warto przy tym odnotować, że przestępstwo oszustwa może być popełnione tylko umyślnie, a przy tym stanowi ono przestępstwo kierunkowe, znamienne celem, którego treścią jest osiągnięcie korzyści majątkowej. Dokonanie oszustwa następuje z chwilą niekorzystnego rozporządzenia mieniem. Dyspozycja art. 286 § 1 k.k. wyczerpuje zatem także sytuację, w której wydano postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku, uzyskane na skutek świadomego wprowadzenia sądu w błąd co do niezgodnego z rzeczywistością tytułu dziedziczenia lub kręgu uprawnionych spadkobierców, o ile prowadzi to do pogorszenia sytuacji majątkowej pokrzywdzonego²². Definicję przestępstwa oszustwa procesowego sformułował Sąd Najwyższy w wyroku z 13 listopada 2007 r., stwierdzając, że tzw. oszustwo procesowe zachodzi wówczas, gdy na skutek fałszywych dowodów przedstawionych przez sprawcę mogło dojść lub doszło do rozporządzenia mieniem na podstawie orzeczenia sądowego. Oszukańcze działanie sprawcy polega w takim przypadku na tym, że jego zamiarem jest skłonienie sądu do rozporządzenia cudzym mieniem, u podłoża którego leży błędne wyobrażenie o rzeczywistości spowodowane dowodami przedstawionymi przez sprawcę²³.

Biorąc zatem pod uwagę powyższe, należy uznać, że Sąd Najwyższy w głosowanym wyroku słusznie stwierdził, iż tak postrzegając przedmiot ochrony w przestępstwie unormowanym w ramach art. 286 § 1 k.k., należy zakwestionować pogląd, jakoby postanowienie sądu stwierdzające nabycie spadku nie mogło prowadzić do niekorzystnej zmiany sytuacji majątkowej osób z kręgu spadkobierców. Wydanie takiego postanowienia jest czynnością realnie oddziałującą na sytuację majątkową takich osób. Jego deklaratoryjny charakter nie ma tu decydującego znaczenia. Za istotne należy uznać konsekwencje jego wydania dla sytuacji majątkowej pokrzywdzonego²⁴. Stanowi ono akt rozporządzenia mieniem w rozumieniu art. 286 § 1 k.k.

W innym wyroku z 17 maja 2012 r. Sąd Najwyższy stwierdził: „W przypadku tzw. oszustwa sądowego celem wdrożenia postępowania w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku nie jest przecież potwierdzenie nieistniejącego w chwili otwarcia spadku stanu rzeczy, ale określenie go w taki, niezgodny z rzeczywistością sposób, który umożliwiał będzie sprawcy tego przestępstwa realne wejście w uprawnienia przysługujące osobie legitymującej się postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku i rzeczywiste dysponowanie majątkiem spadkowym”²⁵. W stosunku do osoby, która z naruszeniem określonych w prawie cywilnym zasad dziedziczenia została w postanowieniu pominięta, jest to rozporządzenie niekorzystne, w przypadku gdy ukształtowany w nim stan prawny pozbawia ją należnego jej majątku. Znaczenie pojęcia „rozporządzenia mieniem” posiada tu znaczenie autonomiczne, odpowiadające przedmiotowi ochrony i odnosi się do szeroko rozumianego stanu majątkowego pokrzywdzonego. Jego niekorzystną zmianę może spowodować rozporządzenie, rozumiane jako każda czynność zadysponowania mieniem, przewidziana przez przepisy prawa, kształtująca określony stan prawny.

²² Postanowienie SN z 4 stycznia 2011 r., sygn. akt III KK 11/10, OSNKW 2011, Nr 3, poz. 27; wyrok SN z 14 stycznia 2010 r., sygn. akt V KK 235/09, OSNKW 2010, Nr 6, poz. 50.

²³ Wyrok SN z 13 listopada 2007 r., sygn. akt IV KK 239/07, OSNwSK 2007, Nr 1, poz. 2540.

²⁴ Z. Kukuła, *Glosa do wyroku z dnia 17 V 2012...*, s. 138-139.

²⁵ A. Wochowska-Petrykowska, op. cit., s. 129-130; wyrok SN z 17 maja 2012 r., sygn. akt V KK 322/11, Legalis.

Sąd Najwyższy słusznie zatem zaakcentował w glosowanym wyroku, że czynnością tą może być także rozstrzygnięcie w tym zakresie wydane przez sąd w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku. Jeśli doszło do pominięcia w postanowieniu osoby uprawnionej do dziedziczenia, na skutek przedstawienia fałszywych dowodów przez sprawcę zmierzającego do osiągnięcia korzyści majątkowej, to taki czyn może stanowić tzw. oszustwo sądowe, wypełniające znamiona przestępstwa określonego w art. 286 § 1 k.k. Jego swoistość polega na tym, że „osobą” wprowadzoną w błąd i dokonującą rozporządzenia mieniem jest sąd, a pokrzywdzoną – osoba, w stosunku do której orzeczenie sądu wywołuje niekorzystne zmiany w sytuacji majątkowej.

W przedmiotowej sprawie zasadny okazał się zarzut kasacji, wskazujący na obrazę prawa materialnego na skutek wadliwej wykładni przez oba sądy orzekające pojęcia „rozporządzenie mieniem”, zamieszczonego w opisie strony przedmiotowej przestępstwa uregulowanego w art. 286 § 1 k.k. Sąd Najwyższy trafnie stwierdził, że sądy obu instancji nie dostrzegły właściwego znaczenia tego znamienia czynu zabronionego, uwarunkowanego prawidłowo pojmowanym przedmiotem ochrony. Kierowały się one cywilnoprawną naturą postanowień stwierdzających nabycie spadku, uznawanych w systemie postępowania cywilnego za deklaratywne (nierozporządzające). Wskazane uchybienia w wykładni art. 286 § 1 k.k. doprowadziły do zawężonego postrzegania pola penalizacji wyznaczonej znamionami ustawowymi przestępstwa oszustwa. Podniesione w kasacji uchybienie miało rażący charakter i wywarło istotny wpływ na treść prawomocnego wyroku. Z tych względów Sąd Najwyższy słusznie stwierdził, że należało uchylić zaskarżony wyrok, jak również wyrok sądu rejonowego i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania w pierwszej instancji.

W piśmiennictwie podnosi się, że (mając m.in. na uwadze powyższe rozważania) należałoby w ramach postulatów *de lege ferenda* być może zastanowić się nad tym, aby ustawodawca dokonał odpowiedniej nowelizacji przepisów prawa, która powinna iść w kierunku poszerzenia typów czynów zabronionych nastawionych na ochronę pokrzywdzonych o typ chroniący przed oszukańczymi (podstępными) zabiegami uczestników postępowania i to nie tylko sądowego. Podkreśla się, że ustawodawca jako karalne powinien uczynić zachowanie polegające na tym, że sprawca w celu osiągnięcia korzyści majątkowej w postępowaniu przed sądem lub innym organem władzy publicznej podaje nieprawdziwe lub zataja prawdziwe dane (informacje) dotyczące okoliczności mających istotne znaczenie prawne. Byłby to występki formalny lub materialny, gdyby karalność uzależniona została od pogorszenia sytuacji prawnej pokrzywdzonego. Pod ewentualną dyskusję należałoby również poddać kwestię zwiększenia sankcji karnej przestępstwa oszustwa sądowego w odniesieniu do przestępstwa oszustwa, ze względu na szczególny przedmiot ochrony. Należy bowiem zwrócić uwagę na rozszerzający się w orzecznictwie krąg podmiotów klasyfikowanych jako uprawnieni z mocy ustawy do rozporządzania cudzym mieniem czy też do dokonywania zmian w sytuacji majątkowej (prawnej) podmiotu²⁶.

²⁶ Szerzej: A. Skowron, *Oszustwo sądowe. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 29.08.2012 r., V KK 419/11*, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 10, s. 137-139; A. Wochowska-Petrykowska, op. cit., s. 123-124 i 131-132.

Na kanwie poczynionych refleksji warto jeszcze zauważyć, że jeżeli w określonym przypadku sposób popełnienia czynu z art. 286 k.k. wypełnia nadto znamiona innego czynu zabronionego (np. użycie fałszywego dokumentu), to zazwyczaj należy stosować kumulatywną kwalifikację prawną. Pod względem „skutków karnych” (co wcześniej zasygnalizowano) zapewnienie spadkowe jest równoznaczne ze złożeniem zeznań pod przyrzeczeniem, o czym sędzia powinien uprzedzić składającego takie zapewnienie. Sędzia powinien pouczyć składającego zapewnienie o tym, że jeśli zezna nieprawdę, może zostać ukarany za składanie fałszywych zeznań²⁷. Zgodnie z treścią art. 233 § 1 k.k. kto, składając zeznania, mające służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub w innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy, zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat. Warunkiem przypisania odpowiedzialności jest to, aby sąd przyjmujący zapewnienie uprzedził zeznającego o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań lub odebrał od niego przyrzeczenie. Złożenie zapewnienia spadkowego o nieprawdziwej treści może prowadzić do bezpodstawnego pominięcia z kręgu spadkobierców uprawnionych do spadku osób. Ukrywanie wiedzy o istnieniu testamentu czy osób będących spadkobiercami niesie za sobą różnego rodzaju określone konsekwencje prawne. Zamiarem sprawcy jest w takim przypadku skłonienie sądu do rozporządzenia cudzym mieniem, u podłoża którego leży błędne wyobrażenie o rzeczywistym stanie rzeczy wywołane fałszywymi dowodami przedstawionymi przez sprawcę. Przestępstwo z art. 233 k.k. może być popełnione tylko z winy umyślnej, w zamiarze bezpośrednim lub ewentualnym²⁸. Skutkiem postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku jest stwierdzenie, że oznaczone osoby są spadkobiercami. Jeśli więc sąd wyda takie orzeczenie w oparciu o niezgodne z rzeczywistością zapewnienie spadkowe, wówczas osoba składająca takie zapewnienie może odpowiadać również z art. 233 § 1 k.k., a nawet także z art. 272 k.k. (wyłudzenie poświadczenia nieprawdy). Zgodnie z treścią art. 272 k.k. kto wyłudza poświadczenie nieprawdy przez podstępne

²⁷ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska (red.), op. cit., s. 1440–1442.

²⁸ Można tutaj wskazać na wyrok SA we Wrocławiu z 21 stycznia 2014 r., sygn. akt II AKA 123/14, Lex nr 1469476, dotyczący sprawy, w której akt oskarżenia obejmował przypadek dotyczący złożenia przez oskarżoną na rozprawie przed sądem w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku, nieprawdziwego zapewnienia spadkowego, po wcześniejszym uprzedzeniu jej o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań. Podała ona nieprawdę, polegającą na tym, że jej ojciec spadkodawca nie posiadał rodzeństwa i w ten sposób wprowadziła w błąd sąd spadku, co w konsekwencji doprowadziło do wydania postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po zmarłym w całości przez oskarżoną, z pominięciem pozostałych spadkobierców ustawowych. Po uzyskaniu takiego postanowienia, już jako spadkobierca, na mocy aktu notarialnego weszła w posiadanie wchodzącej w skład masy spadkowej nieruchomości, działając w ten sposób na szkodę pozostałych spadkobierców. W związku z takim jej postępowaniem przyjęto kwalifikację prawną czynu z art. 233 § 1 i 6 k.k. w zw. z art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. Dążąc do osiągnięcia korzyści majątkowej w postaci wyłącznego prawa do dysponowania spadkiem, z pominięciem pozostałych uprawnionych spadkobierców, oskarżona doprowadziła do wydania przez sąd postanowienia określającego niezgodnie z rzeczywistością krąg spadkobierców. Sąd pierwszej instancji uznał ją za winną popełnienia zarzucanego przestępstwa, wymierzając karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Apelację od wyroku wywiódł obrońca oskarżonej, zarzucając obrazę przepisów prawa materialnego przez przyjęcie, że czyn wyczerpuje znamiona art. 233 § 1 i 6 k.k. w zw. z art. 286 § 1 k.k., co jest niezasadne, a także obrazę przepisów prawa procesowego. Sąd apelacyjny stwierdził jednak, że w sposób prawidłowy przyjęto wyższą kwalifikację prawną i podtrzymał wyrok wydany w pierwszej instancji. Zob. K. Wiak, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., komentarz do art. 233; postanowienie SN z 13 listopada 2007 r., sygn. akt I KK 239/07, OSNwSK 2007, Nr 1, poz. 2540.

wprowadzenie w błąd funkcjonariusza publicznego lub innej osoby upoważnionej do wystawienia dokumentu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. Podnosi się, że podstępne wprowadzenie w błąd w rozumieniu art. 272 k.k. oznacza szczególną, a nie jak np. art. 286 § 1 k.k. zwykłą formę wprowadzenia w błąd. Dla wypełnienia znamion przestępstwa określonego w art. 272 k.k. nie wystarcza samo złożenie nieprawdziwego oświadczenia, ale konieczne jest jeszcze podjęcie innych podstępnych zabiegów w celu wyłudzenia od osoby uprawnionej określonej treści dokumentu (tj. przebiegłych, pozorujących jego zgodność z rzeczywistością i utrudniających wykrycie nieprawdy). Takie działania można przypisać dopiero wtedy, gdy sprawca popiera swoje oświadczenia fałszywymi dowodami (np. podrobionym lub przerobionym dokumentem). W przypadku składania nieprawdziwego zapewnienia spadkowego głównym celem działania sprawcy staje się takie określenie stanu rzeczy, niezgodnego z rzeczywistością, aby umożliwić wejście w uprawnienia przysługujące osobie legitymującej się postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku i dysponowanie majątkiem spadkowym. W związku z tym czasami w sprawach tego typu sprawcy posługują również fałszywym testamentem, co może się łączyć z popełnieniem kolejnego przestępstwa tj. podrobienia testamentu itp.²⁹

Konkludując, należy zatem wyraźnie stwierdzić, że oszustwo sądowe, nie będąc wprawdzie ustawowo określonym szczególnym rodzajem przestępstwa, ukształtowane zostało w drodze praktyki orzeczniczej. Dyspozycja art. 286 § 1 k.k. wyczerpuje zatem także taką sytuację, w której doszło do wydania postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku na skutek świadomego wprowadzenia sądu w błąd co do niezgodnego z rzeczywistością tytułu dziedziczenia lub kręgu uprawnionych spadkobierców, o ile prowadzi to do pogorszenia sytuacji majątkowej pokrzywdzonego. Rodzaj czynności prawnych czy charakter wydanego przez sąd orzeczenia nie powinny wykluczać możliwości popełnienia w określonych przypadkach przestępstwa oszustwa sądowego w związku postępowaniem spadkowym. Ustawowe znamiona przestępstwa oszustwa (art. 286 § 1 k.k.) nie uzależniają karalności od charakteru wydanego przez sąd orzeczenia, istnieje jednak warunek, aby doszło do wprowadzenia określonej osoby w błąd oraz do niekorzystnego rozporządzenia mieniem. Osoba będąca sprawcą oszustwa sądowego, która na podstawie fałszywych dokumentów kreuje siebie przed sądem jako spadkobiercę, a nim nie jest, wprowadza sędziego w błąd, na skutek czego wchodzi w posiadanie spadku, który jej się nie należy. Nie ma tutaj znaczenia to, że postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku posiada charakter deklaratoryjny, ale to że konsekwencją jego jest uszczerbek majątkowy doznany przez pokrzywdzonego. Ograniczenie penalizacji tylko do orzeczeń konstytutywnych nie jest uzasadnione wykładnią znamion przepisu art. 286 § 1 k.k.

Na koniec warto jeszcze wspomnieć, że w piśmiennictwie wskazuje się na to, że aktualnie przydatność zapewnienia spadkowego jest już mniejsza niż w czasie wprowadzenia tej instytucji do systemu prawnego i wymaga ona odpowiednich zmian. Przypisanie zapewnieniu funkcji dowodu koniecznego dla ustalenia faktu negatywnego w postaci nieistnienia innych spadkobierców ogranicza w pewien sposób swobodę oceny materiału

²⁹Z. Kukuła, *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu...*, s. 153–155; K. Wiak, [w:] A. Grześko-wiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 1355–1357; wyrok SN z 29 sierpnia 2012 r., sygn. akt V KK 419/11, Legalis.

procesowego przez sąd spadku i często wyklucza możliwość skorzystania z innych środków dowodowych o wyższej wartości dowodowej ze szkodą dla sprawności postępowania. Podkreśla się, że cechy zapewnienia, wyrażające się w ograniczeniach podmiotowych, przedmiotowych i odpowiedzialności karnej za podanie nieprawdy lub zatajenie prawdy, nie stanowią wystarczającego uzasadnienia dla wyodrębnienia tego środka dowodowego z dowodu z przesłuchania stron. Z tych powodów *de lege ferenda* zasadne wydaje się usunięcie zapewnienia spadkowego z procedury cywilnej, usunięcie ograniczeń środków dowodowych, przy pomocy których sąd spadku może ustalić istnienie innych spadkobierców, a także upoważnienie sądu do odebrania przyrzeczenia przy pierwszym przesłuchaniu uczestników postępowania o stwierdzenie nabycia spadku (dla zwiększenia mocy dowodu z przesłuchania)³⁰.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Gniewek E., Michnikowski P. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Górniok O., „*Niekorzystne rozporządzenie*” i „*cudze mienie*” jako znamiona przestępstwa oszustwa (na tle niektórych sposobów wyłudzeń nieruchomości), „*Prokuratura i Prawo*” 2002, nr 9.
- Grześkowiak A., Wiak K. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Jezusek A., *Orzeczenie sądowe w sprawie cywilnej jako rozporządzenie mieniem w rozumieniu art. 286 k.k.*, „*Przegląd Sądowy*” 2012, nr 1.
- Kordasiewicz B. (red.), *Prawo spadkowe*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 10, Warszawa 2009.
- Kukuła Z., *Dochodzenie roszczeń majątkowych w procesie cywilnym a oszustwo sądowe*, „*Monitor Prawniczy*” 2006, nr 12.
- Kukuła Z., *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 21 stycznia 2014 r., II Aka 123/14*, „*Palestra*” 2015, nr 5–6.
- Kukuła Z., *Glosa do wyroku z dnia 17 V 2012, V KK 322/11*, „*Państwo i Prawo*” 2014, nr 2.
- Kukuła Z., *Przestępstwo składania fałszywych zeznań w orzecznictwie sądowym*, „*Przegląd Sądowy*” 2015, nr 7–8.
- Napiórkowski A., *Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku*, „*Nowe Prawo*” 1969, nr 5.
- Oczkowski T., *Glosa do wyroku SN z dnia 29 listopada 2012 r., V KK 419/11*, „*Orzecznictwo Sądów Polskich*” 2013, nr 9.
- Oczkowski T., *Oszustwo jako przestępstwo majątkowe i gospodarcze*, Kraków 2004.
- Plaskacz M., *Zapewnienie spadkowe*, „*Polski Proces Cywilny*” 2013, nr 4.
- Skowron A., *Glosa do wyroku SN z dnia 29 sierpnia 2012 r., V KK 419/11*, *Lex*.

³⁰M. Plaskacz, *Zapewnienie spadkowe*, „*Polski Proces Cywilny*” 2013, nr 4, s. 489–490.

- Skowron A., *Oszustwo sądowe. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 29.08.2012 r., V KK 419/11*, „Przeгляд Sądowy” 2015, nr 10.
- Wochowska-Petrykowska A., *Kwalifikacja oszustwa sądowego*, „Przeгляд Sądowy” 2021, nr 7–8.
- Wolter A., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1967.
- Zawłocki R., *Rozporządzenie mieniem w tzw. oszustwie sądowym. Glosa do wyroku SN z 14 stycznia 2010 r., V KK 235/09*, „Monitor Prawniczy” 2012, nr 9.
- Zieliński A., Flaga-Gieruszyńska K. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022.

Orzecznictwo

- Postanowienie SN z 15 czerwca 2007 r., sygn. akt I KZP 13/07, OSNKW 2007, Nr 7–8, poz. 56.
- Postanowienie SN z 13 listopada 2007 r., sygn. akt I KK 239/07, OSNwSK 2007, Nr 1, poz. 2540.
- Postanowienie SN z 4 stycznia 2011 r., sygn. akt III KK 11/10, OSNKW 2011, Nr 3, poz. 27.
- Postanowienie SN z 9 września 2011 r., sygn. akt I CSK 12/11, LexPolonica nr 3069013.
- Postanowienie SN z 10 stycznia 2014 r., sygn. akt III KK 10/13, OSNKW 2014, Nr 5, poz. 41.
- Postanowienie SN z 20 stycznia 2017 r., sygn. akt IV KK 438/16, Lex nr 22246.
- Postanowienie SN z 21 marca 2019 r., sygn. akt II CSK 22/17, Legalis.
- Wyrok SA w Warszawie z 29 maja 2017 r., sygn. akt II Aka 72/17, Legalis.
- Wyrok SA we Wrocławiu z 26 grudnia 2001 r., sygn. akt II Aka 509/01, OSA 2002, z. 5, poz. 35.
- Wyrok SA we Wrocławiu z 21 maja 2014 r., sygn. akt II AKa 123/14, Lex.
- Wyrok SN z 1 lutego 1939 r., sygn. akt II K 3083/38, OSP 1939, poz. 424.
- Wyrok SN z 30 sierpnia 2000, sygn. akt V KKN 267/00, OSNKW 2000, z. 9–10, poz. 85.
- Wyrok SN z 15 listopada 2002 r., sygn. akt I KKN 618/99, „Prokuratura i Prawo – wkładka” 2003, poz. 7.
- Wyrok SN z 13 listopada 2007 r., sygn. akt IV KK 239/07, OSNwSK 2007, Nr 1, poz. 2540.
- Wyrok SN z 14 stycznia 2010 r., sygn. akt V KK 235/09, OSNKW 2010, Nr 6, poz. 50.
- Wyrok SN z 17 maja 2012 r., sygn. akt V KK 322/11, Legalis.
- Wyrok SN z 29 sierpnia 2012 r., sygn. akt V KK 419/11, Legalis.

**Commentary on the Supreme Court's judgment of August 29, 2012,
case No. V KK 419/111 (judicial/procedural fraud – submission of
a false inheritance declaration)**

Summary

The ruling in question concerns a specific type of fraud, namely judicial (procedural) fraud. In its judgment of August 29, 2012, the Supreme Court correctly stated that: “The submission by an heir of a false declaration of inheritance may lead to the unjustified exclusion from the circle of heirs of other persons entitled to the estate. Consequently, the order confirming the acquisition of the inheritance is inconsistent with reality and incorrectly identifies the circle of heirs. The issuance of a decision confirming the acquisition of an inheritance, obtained as a result of knowingly misleading the court regarding – contrary to reality – the title to inheritance or the circle of eligible heirs, insofar as it leads to a deterioration in the financial situation of the aggrieved party constitutes an offense under Article 286 § 1 of the Criminal Code”. Furthermore, it stated that: “The declaratory nature of the ruling in the civil law sense is irrelevant here, since its issuance produces concrete effects on the financial situation of those entitled to inherit”. These arguments must be considered valid. It should be noted, however, that despite the Supreme Court's ruling issued more than a decade ago, the issues surrounding it continue to raise various doubts. The purpose of this commentary is to provide an in-depth analysis of the theses and arguments presented by the Supreme Court in its ruling and, to some extent, to summarize the various divergent views held on this issue to date. It is necessary to answer questions such as: should the concept of judicial fraud be limited exclusively to cases involving the issuance of a constitutive ruling (involving a disposition of property); does an untrue decision confirming the acquisition of an inheritance fulfill the elements of judicial fraud; or should it possibly be punished as the crime of certifying a falsehood by a misled authority; can the state authority – the court – also be the person referred to in Article 286 § 1 of the Criminal Code (whom the perpetrator causes to dispose of property to their disadvantage) can also be a state authority – a court; whether the element of “disposal of property” in Article 286 § 1 of the Criminal Code should be understood broadly or narrowly; whether the type of legal acts or the nature of the court's ruling should preclude the possibility of committing, in certain cases, the crime of judicial fraud in connection with inheritance proceedings. It must be concluded that both the reasoning of the ruling and the manner in which the legal issue was resolved must be considered accurate. It can therefore be assumed that this is an approving commentary.

Keywords: assurance of inheritance, judicial fraud, criminal law, civil law, disposition of property, inheritance, inheritance law